

Montesquieus maktdelningslära i historisk belysning

En studie avseende maktdelningen i 1809 års svenska
regeringsform och 1814 års norska grundlag

Alexander Carlström Ernst
Axel Söderholm

Abstract

I denna uppsats undersöks i vilken mån den svenska regeringsformen från 1809 respektive den norska grundlagen från 1814 överensstämmer med Montesquieus maktodelningslära. Frågeställningen besvaras med hjälp av en idéanalys genom att de båda grundlagarna jämförs med en av oss konstruerad idealtyp av Montesquieus maktodelningslära. Vår undersökning visar att den verkställande makten i de båda grundlagarna, i enlighet med maktodelningsläran, tillkommer det verkställande organet, kungen. Fördelningen av den lagstiftande makten i de båda grundlagarna avviker på flera punkter från maktodelningsläran. Bl.a. har kungen, enligt den svenska regeringsformen, i flera avseenden större befogenheter i fråga om lagstiftning än den vetorätt som är allt som, enligt maktodelningsläran, bör tillkomma det verkställande organet. Samtidigt har kungen, enligt den norska grundlagen, endast ett suspensivt veto, vilket innebär en betydande avvikelse från maktodelningsläran. Vad gäller den dömande makten avviker den svenska regeringsformen i motsats till den norska grundlagen från maktodelningsläran genom att kungen har ett visst inflytande över den dömande verksamheten i Högsta domstolen. Den norska grundlagen förefaller sammantaget stämma något bättre överens med Montesquieus maktodelningslära än den svenska regeringsformen.

Nyckelord: Montesquieus maktodelningslära, den lagstiftande makten, den verkställande makten, den dömande makten, 1809 års regeringsform, 1814 års grundlag

Antal ord: 7949

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och frågeställning.....	1
1.3	Avgränsningar	1
1.4	Material	2
1.5	Forskningsläge	2
1.6	Teori och metod	3
1.7	Disposition	5
2	Historisk bakgrund	6
2.1	1809 års svenska regeringsform.....	6
2.2	1814 års norska grundlag	7
3	Grundlagarnas förenlighet med maktodelningsläran	9
3.1	Den svenska regeringsformen från 1809.....	9
3.1.1	Den lagstiftande makten.....	9
3.1.2	Den verkställande makten	11
3.1.3	Den dömande makten.....	13
3.2	Den norska grundlagen från 1814	14
3.2.1	Den lagstiftande makten.....	14
3.2.2	Den verkställande makten	16
3.2.3	Den dömande makten.....	17
4	Avslutande och sammanfattande analys	19
4.1	Den lagstiftande makten.....	19
4.2	Den verkställande makten	20
4.3	Den dömande makten.....	21
4.4	Avslutande diskussion.....	21
5	Referenser	23

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Vid början av 1800-talet antogs nya grundlagar i Sverige, 1809 års regeringsform (RF), och Norge, 1814 års grundlag (grundlagen). Vid tiden för dessa grundlagars tillkomst var Montesquieus maktodelningslära (med en åtskillnad mellan den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten) känd i och hade haft ett visst inflytande över den författningpolitiska debatten i Europa och Nordamerika (Palmer Olsen 2005, s. 129, 132). I Sverige har det sedan 1809 års regeringsforms tillkomst förts en debatt inom statsvetenskaplig forskning om i vilken mån, om alls, 1809 års regeringsforms grundlagsfäder influerats av Montesquieus maktodelningslära (Rönström 1997, s. 448-467). Trots betydande likheter mellan Sveriges och Norges konstitutionella system tycks det ha funnits tydliga skillnader mellan den svenska och den norska grundlagen i fråga om hur makten fördelades mellan de olika statsorganen. De båda grundlagarna tillkom ungefär samtidigt, och det är intressant att undersöka hur inflytelserik Montesquieus maktodelningslära var avseende utformningen av två grundlagar i sin samtid, genom att fastställa den faktiska överensstämmelsen mellan maktodelningsläran och de båda grundlagarna.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att fastställa i vilken mån, om ens överhuvudtaget, som Montesquieus idéer om fördelning av maktbefogenheter mellan olika statsorgan återfinns rent faktiskt i den svenska respektive den norska grundlagen.

Mot bakgrund av syftet med studien utgår vi från följande frågeställning: *Överensstämmer maktfördelningen i den svenska respektive den norska grundlagen med Montesquieus maktodelningslära, och i så fall på vilket sätt?*

1.3 Avgränsningar

Studien kommer att begränsas till att fastställa och beskriva i vilken mån den svenska respektive den norska grundlagen rent faktiskt överensstämmer med Montesquieus maktodelningslära och inte i vilken mån nämnda lära legat till grund för utformningen av de båda grundlagarna. Studien är därmed endast beskrivande och syftar därför inte heller till att vare sig förklara varför grundlagarna har fått en viss utformning eller anledningen till eventuella skillnader mellan den svenska och den norska grundlagen avseende fördelningen av maktbefogenheter.

1.4 Material

För att fastställa huruvida maktfördelningen i den svenska och den norska grundlagen överensstämmer med Montesquieus maktodelningslära utgör den svenska och den norska grundlagstexten en central del av materialet. Vi har valt att utgå från den norska grundlagen från den 17 maj 1814 och inte den reviderade versionen från den 4 november samma år, eftersom det är intressant att undersöka maktodelningslärans förekomst i den grundlagsversion som grundlagsfäderna kunde utforma med större handlingsutrymme i stället för med utgångspunkten att landet skulle ingå i en union med Sverige. En annan viktig del av materialet utgörs av Montesquieus verk *Om lagarnas anda*, bok elva kapitel sex ”Om Englands författning”, som används för att konstruera en idealtyp av Montesquieus maktodelningslära. I detta syfte används också i viss mån senare författares litteratur som behandlar Montesquieus maktodelningslära.

1.5 Forskningsläge

Eirik Holmøyvik har i sin avhandling *Maktfordeling og 1814* undersökt bl.a. vilket genomslag maktodelningsprincipen fick i 1814 års norska grundlag samt orsakerna till hur makten fördelades i den norska grundlagen och konsekvenserna därav (Holmøyvik 2012). Maktodelningens utformning och orsakerna till denna i 1809 års RF har alltsedan regeringsformens tillkomst behandlats av statsvetenskapliga forskare i ett ansevärt antal verk och tidskriftsartiklar. Emma Rönström har i artikeln ”Forskardebatten kring 1809 års regeringsform – Till frågan om grundlagens härkomst” sammanställt den omfattande statsvetenskapliga forskningen och debatten i denna fråga. Tidigare forskning har främst varit inriktad på att utröna i vilken mån grundlagsfäderna influerats av antingen svensk författningstradition eller utländska källor, framför allt Montesquieus maktodelningslära. Som ett led i dessa undersökningar har i vissa fall jämförelser gjorts mellan innehållet i 1809 års RF och innehållet i Montesquieus maktodelningslära (Rönström 1997, s. 448-467).

Vi avser däremot att i denna studie, med hjälp av en idéanalys, fördjupa diskussionen angående de objektiva likheterna och skillnaderna mellan de båda grundlagarna och Montesquieus maktodelningslära. Vi har inte den förklarande ambition som ofta förekommit i tidigare statsvetenskaplig forskning på detta område, men resultaten i vår undersökning kan vara av intresse för undersökningar gällande i vilken mån och varför grundlagsfäderna till de båda grundlagarna utgått från Montesquieus maktodelningslära. Jämförelsen mellan den svenska regeringsformen och den norska grundlagen i förhållande till Montesquieus maktodelningslära ger, i motsats till en stor del av tidigare forskning, möjlighet att urskilja gradskillnader jämfört med om endast en grundlag hade varit föremål för analys.

1.6 Teori och metod

Vid genomförandet av en idéanalys ses en idé som en tankekonstruktion som antingen kan vara en föreställning om hur verkligheten är beskaffad eller en föreställning om hur verkligheten bör vara, och dessa föreställningar kan formuleras som faktuell påståenden, om hur något är, respektive normativa påståenden, om hur något bör vara (Bergström & Boréus 2012, s. 140).

När man gör en idéanalys kan idealtyper användas som analysverktyg. En idealtyp kan användas för att återskapa ett idésystem, och läggs som ett raster över det textmaterial som avses att analyseras (Bergström & Boréus 2012, s. 150). Vid utformandet av en idealtyp måste man fastställa de drag som karaktäriserar ett visst fenomen och som idealtypen ska omfatta. Därefter används idealtypen för att analysera textmaterialet (Bergström & Boréus 2012, s. 173).

För att besvara vår frågeställning kommer vi att genomföra en idéanalys och konstruera en idealtyp av Montesquieus maktodelningslära. Vi anser detta vara ett lämpligt tillvägagångssätt för att besvara vår frågeställning, eftersom vi avser att fastställa och beskriva i vilken utsträckning idéerna i de båda grundlagarna motsvarar idéerna som kommer till uttryck i maktodelningsläran. För att identifiera de drag som kännetecknar Montesquieus maktodelningslära utgår vi, som tidigare nämnts, i första hand från kapitlet ”Om Englands författning” i Montesquieus verk *Om lagarnas anda*, men också litteratur av författare som tolkar innehållet i Montesquieus maktodelningslära. Det ska betonas att Montesquieus idéer på vissa punkter är vaga och svårtolkade, och vi har i dessa fall utgått från de tolkningar som har presenterats av andra författare och som vi ansett vara rimliga.

De aspekter i de båda grundlagarna som redogörs för och analyseras är endast de som behandlas i maktodelningsläran, och sådana detaljer som inte är relevanta för maktodelningsläran har således utelämnats. För att tolka grundlagstexternas

innebörd har vi inte använt oss av något annat material än grundlagstexterna, eftersom vi inte ansett det vara nödvändigt att fastställa den exakta omfattningen av varje maktbefogenhet, då Montesquieus maktodelningslära i allmänhet inte föreskriver hur sådana detaljer ska lösas. Därmed beaktar vi inte heller den konstitutionella praxis som utvecklades efter grundlagarnas tillkomst.

Vår idealtyp av Montesquieus maktodelningslära karaktäriseras av följande drag. Enligt Montesquieus maktodelningslära bör det konstitutionella systemet kännetecknas av maktodelning genom att den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten är åtskilda från varandra, för att undvika att alla dessa maktbefogenheter koncentreras till samma person eller organ med följden att den politiska friheten riskerar att gå förlorad. Detta realiserar genom att ett statsorgan innehar den lagstiftande makten, ett annat statsorgan den verkställande makten och ett ytterligare annat statsorgan den dömande makten (Montesquieu 1748, s. 111 f.).

Den lagstiftande makten bör, enligt Montesquieu, innehas av en lagstiftande församling som består av två delar. Den ena delen bör utgöras av en folkvald församling och den andra delen representerar adeln. De initiativ till lagstiftning som den ena delen av församlingen tar bör kräva den andras samtycke. Montesquieu menar vidare att det är det statsorgan som innehar den verkställande makten som bör avgöra när den lagstiftande församlingen ska sammanträda och hur länge den ska vara samlad. Det statsorgan som den verkställande makten tillkommer bör, enligt Montesquieu, dessutom vara inblandat i den lagstiftande verksamheten såtillvida att det bör kunna lägga in sitt veto mot och på så sätt stoppa lagförslag som den lagstiftande församlingen röstat igenom (Montesquieu 1748, s. 114-117).

Montesquieu preciserar inte lagbegreppet, men gör gällande att statens allmänna vilja kommer till uttryck genom de allmänna beslut som fattas av den lagstiftande församlingen (Montesquieu 1748, s. 112-113). En rimlig tolkning är att Montesquieu inte tänker sig några egentliga begränsningar avseende de materiella områden som kan bli föremål för lagstiftning, utan att det kan vara fråga om bestämmelser på diverse olika områden (Lagerroth 1940, s. 523). Av Montesquieus resonemang framgår dessutom uttryckligen att beskattningen av medborgarna betraktas som en typ av lagstiftning (Montesquieu 1748, s. 120). Även befogenheten att besluta om statsutgifterna kan med Montesquieus synsätt betraktas som en form av lagstiftning (Lagerroth 1940, s. 529 f.).

Den verkställande makten bör, enligt Montesquieu, innehas av en monark. Att inneha den verkställande makten innebär att verkställa de lagar som den lagstiftande församlingen stiftat (Montesquieu 1748, s. 112-113, 116, 118). Verkställigheten innefattar också att verkställa domarna från de organ som innehar den dömande makten (Palmer Olsen 2005, s. 133, 141). Det lagstiftande organet har inte rätt att hindra det verkställande organets verkställande åtgärder. Däremot bör det lagstiftande organet ha rätt att kontrollera hur det verkställande

organet har verkställt lagarna. Monarkens rådgivare ska, enligt Montesquieu, kunna straffas om lagarna inte verkställts i enlighet med lagstiftningen (Montesquieu 1748, s. 118). Utöver att verkställa lagarna räknar Montesquieu ett antal andra befogenheter till den verkställande makten. Det handlar om att fatta beslut i folkrättsliga frågor så som att motta och sända ambassadörer, starta krig och sluta fred (Montesquieu 1748, s. 111). Armén står under det verkställande organets direkta kontroll, även om det verkställande organet är beroende av att det lagstiftande organet förordnar om vilka styrkor som ska ställas till verkställande organets förfogande (Montesquieu 1748, s. 121).

Enligt Montesquieu kan den dömande funktionen betraktas som en del av verkställandet av lagarna. Det är endast det dömande organet som har rätt att döma enskilda för brott samt avgöra tvister mellan enskilda. Det dömande organet ska vara skilt från det lagstiftande respektive det verkställande organet, och den dömande makten innefattar endast att tolka lagarna och inte att ge uttryck för egna värderingar. Domarna bör rekryteras från den lagstiftande församlingen och tjänstgöra under begränsad tid (Montesquieu 1748, s. 111-113).

Den delen av den lagstiftande församlingen som representerar adeln bör emellertid, enligt Montesquieu, utgöra domstol vid tre fall. Det första fallet gäller dömandet av medlemmar av adeln. Det andra fallet gäller situationer där lagen anses vara alltför sträng och domstolen har till uppgift att mildra de vanliga domstolarnas domar. Det tredje och tillika sista fallet är vid situationer när medborgare begår brott som angår de offentliga angelägenheterna. Det är då emellertid den folkvalda delen av den lagstiftande församlingen som väcker åtal (Montesquieu 1748, s. 118 f).

1.7 Disposition

I avsnitt två beskrivs kortfattat den historiska bakgrunden till, inklusive utvecklingen efter, de båda grundlagarna. I avsnitt tre beskrivs de båda grundlagarnas innehåll på relevanta punkter, och en löpande analys görs av de båda grundlagarnas förenlighet med Montesquieus maktodelningslära. Den svenska respektive den norska grundlagen behandlas separat och den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten i de båda grundlagarna behandlas var för sig. Det fjärde avsnittet innehåller en avslutande och sammanfattande analys i vilken de båda grundlagarna jämförs med varandra i förhållande till Montesquieus maktodelningslära. I detta avsnitt görs också några avslutande reflektioner angående slutsatserna.

2 Historisk bakgrund

2.1 1809 års svenska regeringsform

Tiden före 1809 föregicks bl.a. av det s.k. ständerväldet. Ständerväldet kännetecknades av att riksdagen dominerade politiskt medan kungen saknade någon egentlig politisk makt. Under denna period utvecklades en form av parlamentarism genom att riksdagen vid olika tillfällen avsatte riksråd. Ständerväldet kom att råda från år 1719 fram tills Gustav III:s statskupp år 1772 (Häthén 2004, s. 145, 151). Gustav III avskaffade ständerväldet och stärkte sin egen makt respektive försvagade påtagligt riksdagens makt och inflytande. Gustav III kom att förstärka sin makt ytterligare år 1789 genom införandet av Förenings – och säkerhetsakten, varvid adelns politiska ställning försvagades. Kungens efterträdare, Gustav IV Adolf, styrde riket mer enväldigt än sin far (Häthén 2004, s. 151, 157 f). Efter militära förluster mot Ryssland avsattes emellertid år 1809 den dåvarande kungen, Gustav IV Adolf, genom en statskupp (Häthén 2004, s. 191).

Bland ständerna fanns det en vilja att införa en ny författning. Ständerna önskade stärka sitt inflytande men det rådde delade meningar om hur en ny författning skulle utformas. Ständerna antog emellertid, med undantag för bondeståndet, det av konstitutionsutskottet framlagda förslaget om en ny regeringsform, vilken trädde i kraft den 6 juni år 1809. Senare godtog även bondeståndet 1809 års RF (Herlitz 1957, s. 190 f). I 1809 års RF fick kungen bibehålla sitt inflytande över rikets styrelse, medan lagstiftningsmakten i huvudsak delades mellan kung och riksdag. Ledamöterna av statsrådet, vilka skulle delta i styrelsen av riket, var ytterst beroende av kungens förtroende och kunde inte avsättas av riksdagen; det var således inte fråga om något parlamentariskt system (Herlitz 1957, s. 192-194).

1809 års RF ersattes inte av en ny regeringsform förrän år 1975. Trots detta skedde det ett antal förändringar under tiden efter det att 1809 års RF antogs fram tills den nuvarande regeringsformens tillkomst (Häthén 2004, s. 195-200, 232). En utvecklingslinje var att statsrådet successivt stärkte sin makt gentemot kungen. Under 1860-talet kunde ett enigt statsråd rent faktiskt motsätta sig kungens vilja, och kungen avvek sällan från ett enigt statsråds vilja. Vidare stärktes statsrådets ställning genom att statsministerämbetet infördes år 1876. Införandet av statsministerämbetet utgjorde även grogrund till att det senare, under 1880–90-talet, utvecklades en de facto-parlamentarism i Sverige (Häthén 2004, s. 197 f).

En annan viktig förändring under 1860-talet var att ståndsriksdagen avskaffades och ersattes med en tvåkammarriksdag. Det fanns emellertid olika begränsningar för valbarhet och röstberättigande till riksdagen (Häthén 2004, s. 199 f). Det skulle dröja fram tills år 1921 innan allmän och lika rösträtt infördes för både män och kvinnor. (Häthén 2004, s. 228). Efter andra världskriget pågick ett arbete med att utforma en ny regeringsform, bl.a. eftersom författningspraxis numera skilde sig kraftigt från 1809 års RF, och år 1975 trädde, som tidigare nämnts, den nuvarande regeringsformen i kraft (Häthén 2004, s. 229, 232).

2.2 1814 års norska grundlag

Sedan 1380 hade Norge med få avbrott varit i union med Danmark och i hög grad styrts av danska ämbetsmän. 1661 blev den danske kungen enväldig, och det norsk-danska enväldet varade fram till 1814, då Danmark, efter att ha stått på den förlorande sidan i Napoleonkrigen, tvingades lämna ifrån sig Norge till Sverige, som var en av segrarmakterna. Genom freden i Kiel i januari 1814 stod det klart att Norge skulle tvingas in i en union med Sverige, vilket ledde till stor bitterhet i Norge p.g.a. att man inte ville behandlas som en provins som kunde överlåtas till en annan stat utan den norska befolkningens samtycke (Andenæs 2004, s. 33 f.).

Prins Kristian Fredrik, som var den danske kungens kusin och ståthållare i Norge, främjade de norska självständighetssträvanden som freden i Kiel hade gett upphov till, genom att utlysa val till en riksförsamling som skulle utarbeta en ny författning. Som allmänna utgångspunkter för det fortsatta arbetet beslutade riksförsamlingen bl.a. att Norge skulle vara ett självständigt kungadöme och att den norska befolkningen genom sina representanter skulle inneha lagstiftnings- och beskattningsmakten. Förslaget till ny grundlag antogs av riksförsamlingen den 16 maj 1814 och Kristian Fredrik blev vald till Norges kung dagen efter. Sverige accepterade inte Norges utropade självständighet, och efter ett kortvarigt krig under sommaren 1814 tvingades Kristian Fredrik sammankalla Stortinget och avsäga sig tronen. Efter förhandlingar mellan Sverige och Stortinget kom unionen mellan Sverige och Norge till stånd genom att vissa ändringar gjordes i den norska grundlagen för att reglera unionsförhållandet mellan Sverige och Norge. Den 4 november 1814 enades parterna om vilka grundlagsändringar som skulle företas och samma dag valdes den svenske kungen Karl XIII till Norges kung (Andenæs 2004, s. 34-37).

Genom den reviderade grundlagen inskränktes kungens makt på flera punkter i förhållande till den tidigare antagna grundlagen. Statsrådet, d.v.s. regeringen, fick en mer självständig roll, och kungens befogenheter att inleda krig och förfoga över de väpnade styrkorna begränsades (Stortinget 1). Unionen mellan Sverige och Norge varade fram till 1905, då Norge på fredlig väg lyckades få till stånd en

upplösning av unionen. Unionstiden präglades i stor utsträckning av konkurrens om makten mellan kungen och Stortinget (Andenæs 2004, s. 41-45). I slutet av 1800-talet förlorade kungen i realiteten sin makt att utse regeringen, och sedan dess har parlamentarismen, enligt konstitutionell sedvanerätt, varit rådande i Norge genom att Stortingets sammansättning har avgjort vilka politiska partier som ska bilda regering. Först 2007 ändrades den norska grundlagstexten så att Stortinget genom mistroendevotum kan tvinga regeringen eller enskilda statsråd att avgå. Trots diverse olika ändringar i grundlagstexten är den norska grundlagen från 1814 fortfarande i kraft (Gisle 2014).

3 Grundlagarnas förenlighet med maktodelningsläran

3.1 Den svenska regeringsformen från 1809

3.1.1 Den lagstiftande makten

I 49 § stadgas att riksens ständer, hädanefter benämnda riksdagen, ska samlas fem år efter att den senast hållna sammanträdesperioden tagit slut, men att kungen får sammankalla riksdagen dessförinnan. Riksdagen har, enligt 109 §, rätt att vara samlad i högst fyra månader. Av 87 § RF framgår att det är riksdagen och kungen som gemensamt stiftar, ändrar och upphäver allmän civil-, kriminal-, och kyrkolag, och att därmed både riksdagens och kungens samtycke krävs vid denna typ av lagstiftande verksamhet. För att riksdagen ska anses ha godkänt ett sådant lagförslag måste tre av de fyra ständerna rösta för förslaget. Både kungen och riksdagen får framställa denna typ av lagförslag och statsrådet och Högsta domstolen ska ges tillfälle att yttra sig över dessa (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 242, 282, 320).

Lagförklaringar (föreskrifter om hur en viss lag ska tolkas) gällande civil-, kriminal- och kyrkolag utfärdas, enligt 88 §, på samma sätt som när sådan lag ska stiftas, d.v.s. med både kungens och riksdagens samtycke. Enligt 19 § och 88 § får Högsta domstolen, som svar på frågor från domstolar och ämbetsmän, ge förklaringar avseende hur civil-, kriminal- och kyrkolag ska tolkas, men dessa förklaringar kan sedan ogillas av riksdagen med följderna att de inte längre blir gällande (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 210, 287 f.).

Ändringar i eller upphävande av RF eller annan grundlag får, enligt 81 § och 82 §, föreslås av antingen kungen eller riksdagens konstitutionsutskott, och både kungens och samtliga ständers godkännande krävs under sammanträdesperioden efter den då förslaget lagts fram. Det är, enligt 57 §, endast riksdagen som har rätt att beskatta befolkningen. Riksdagen får, enligt 62-65 §§, också besluta om hur stora summor av statens medel och inkomster som ska anslås till de olika utgiftsposterna. Av 89 § framgår däremot att stiftande, förändring och upphävande av lagar och författningar som avser ”rikets allmänna hushållning” tillkommer

kungen, även om riksdagen får framställa önskemål hos kungen. Kungen har enligt denna paragraf också möjlighet att välja att besluta om denna typ av lagstiftning gemensamt med riksdagen på samma sätt som vid stiftande av allmän civil-, kriminal- och kyrkolag (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 257, 259 f., 262, 274 f., 279, 288).

Det kan till att börja med konstateras att ståndsriksdagen skiljer sig från en sådan lagstiftande församling som Montesquieu förordade genom att riksdagen inte består av två kammare med en kammare reserverad för adeln och en för de folkvalda. Samtidigt får adeln ett betydande inflytande i egenskap av ett av de fyra ständerna, men adeln har, till skillnad från i Montesquieus maktdelningslära, ingen möjlighet att på egen hand stoppa lagförslag (förutom ändring av grundlag), eftersom det räcker med att tre av fyra ständer röstar för ett lagförslag (som avser allmän civil-, kriminal- eller kyrkolag) för att riksdagen ska anses ha bifallit förslaget. Även om kungen, enligt RF, har möjlighet att när som helst sammankalla riksdagen, vilket också föreskrivs i Montesquieus maktdelningslära, sammanträder, enligt RF, riksdagen också med en viss regelbundenhet och under en viss tid utan att kungen har begärt eller godkänt detta, vilket strider mot Montesquieus maktdelningslära.

Att den lagstiftande församlingen, riksdagen, och det verkställande organet, kungen, delar lagstiftningsmakten i fråga om allmän civil-, kriminal- och kyrkolag samt grundlag kan inte anses vara förenligt med Montesquieus maktdelningslära, enligt vilken det verkställande organet inte får delta i lagstiftningen på annat sätt än att lägga in veto. I RF har kungen inte bara vetorätt, utan också initiativrätt i fråga om denna typ av lagförslag. Däremot är kungen vid denna typ av lagstiftning beroende av riksdagens samtycke. När det rör sig om lagstiftning som angår rikets allmänna hushållning får kungen på egen hand stifta, ändra och upphäva lagar, vilket i ännu högre grad står i strid med Montesquieus maktdelningslära.

Att såväl statsrådet som Högsta domstolen ska ges tillfälle att yttra sig under lagstiftningsprocessen när det är fråga om stiftande av allmän civil-, kriminal- eller kyrkolag tycks innebära en viss inblandning från det verkställande respektive det dömande organet i den lagstiftande verksamheten. Det är dock i så fall endast fråga om en smärre avvikelser från Montesquieus maktdelningslära, då dessa organ, till skillnad från kungen, bara har en rådgivande funktion i dessa frågor och ingen befogenhet att initiera eller stoppa lagförslag.

Befogenheten att fatta beslut om skatter och om anslag till olika ändamål klassificeras, till skillnad från i Montesquieus maktdelningslära, inte som en typ av lagstiftning i RF. Denna befogenhet tillkommer, enligt RF, uteslutande den lagstiftande församlingen, riksdagen, vilket är oförenligt med Montesquieus maktdelningslära såtillvida att det verkställande organet, kungen, enligt RF, inte har någon vetorätt i dessa frågor.

Lagförklaringar är inget som explicit behandlas i Montesquieus maktodelningslära, men dessa kan antingen betraktas som lagstiftning angående hur vissa lagar ska tolkas eller som en dömande funktion innefattande ett slags rättstillämpning. Lagförklaringar som riksdagen och kungen utfärdar på eget initiativ (utan att någon fråga har ställts från domstolar eller myndigheter med utgångspunkt i ett visst mål eller ärende) kan möjligen ses som ett slags detaljerad lagstiftning och samma synpunkter som har framförts ovan angående delningen av lagstiftningsmakten mellan det verkställande och det lagstiftande organet kan framföras här. Möjligtvis kan lagförklaringar som utfärdas som svar på frågor från domstolar ses som en dömande verksamhet p.g.a. att förklaringarna, trots att de är utformade som generellt tillämpliga ställningstaganden, avser konkreta förhållanden som uppkommit i specifika mål (som gäller enskildas brott eller tvister) och indirekt avgör utgången i dessa mål. Med detta synsätt är det med hänsyn till Montesquieus maktodelningslära följdenligt att denna dömande befogenhet i RF har tilldelats det högsta dömande organet, Högsta domstolen, men det lagstiftande organets, riksdagens, möjlighet att ogiltigförklara dessa förklaringar förefaller vara oförenlig med denna lära.

3.1.2 Den verkställande makten

Enligt 4 § RF är det kungen som har befogenhet att i enlighet med regeringsformen styra riket. Kungen får dock, enligt 89 § RF, välja att i fråga om den allmänna styrelsen fatta beslut gemensamt med riksdagen i enlighet med förfarandet vid stiftande av allmän civil-, kriminal- och kyrkolag (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 195, 288).

Av 4 § RF och 5 § RF framgår det att kungen ska utse ett statsråd bestående av nio ledamöter, vars råd kungen ska inhämta i de fall som föreskrivs i regeringsformen. Regeringsärenden avgörs i allmänhet av kungen i statsrådet efter att där ha föredragits, enligt 7 § RF. Det är, enligt 9 §, kungen som ensam fattar beslut efter att statsrådets ledamöter har yttrat sig. Enligt 12 § RF har kungen befogenhet att ingå förbund med andra stater, efter att ha gett statsministern för utrikes ärenden och hovkanslern, vilka enligt 5 § RF är medlemmar av statsrådet, möjlighet att yttra sig. Enligt 13 § RF får kungen starta krig och sluta fred efter att ha hört statsrådets ordinarie ledamöter och samtliga statssekreterare. Därtill stadgas i 14 § att kungen är högsta befäl över rikets krigsmakt. I 73 § stadgas att inkallande av soldater fordrar riksdagens samtycke (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 195 f., 199 f., 203-105, 271).

När justitieärenden behandlas i statsrådet ska, enligt 26 §, justitiestatsministern, minst två statsråd, justitiekanslern och två av Högsta domstolens ledamöter närvara och yttra sin mening. I 64 § RF stadgas att statens medel och inkomster disponeras av kungen inom de ramar och för de ändamål som riksdagen beslutat. Vidare föreskrivs i 65 § RF att statsrådets ledamöter är ansvariga om medlen

används på ett annat vis än riksdagen förordnat, såvida inte de uppmärksammar avvikelser i protokollet och anger vad riksdagen förordnat i detta avseende. (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 215, 262).

I 106 § RF framgår att det finns en möjlighet för konstitutionsutskottet att ställa statsrådets ledamöter inför riks rätt, bl.a. om de överträtt regeringsformen eller någon annan lag. I 102 § RF och 106 § RF föreskrivs att riksrätten ska bestå av de personer som innehar vissa särskilt angivna ämbeten så som t.ex. presidenten i Svea hovrätt. Konstitutionsutskottet har också, enligt 107 § RF, möjlighet att framställa en önskan hos kungen att en viss ledamot i statsrådet ska skiljas från sin tjänst. I 96 § föreskrivs det att riksdagen ska utnämna en justitieombudsman som ska kontrollera att ämbetsmännen efterlever lagarna (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 293, 306, 313 f., 317).

I RF är det således monarken som, i enlighet med Montesquieus maktdelningslära, har befogenhet att styra riket och som ska verkställa lagarna, även om kungen i vissa fall är skyldig att höra ledamöterna av statsrådet innan denne fattar ett beslut. Att kungen ska verkställa lagarna framgår bl.a. av att statens medel och inkomster disponeras av kungen i enlighet med de ramar och ändamål som riksdagen beslutat. Det verkställande organets möjlighet att fatta beslut om rikets allmänna styrelse gemensamt med riksdagen tycks emellertid utgöra en avvikelse från maktdelningsläran. Det förefaller emellertid vara en smärre avvikelse eftersom kungen själv beslutar om denne vill avgöra en fråga om rikets allmänna styrelse ensam eller tillsammans med riksdagen. En annan avvikelse, av mindre betydelse, är att det dömande organet utövar ett visst inflytande över justitieärenden, eftersom ett antal justitieråd får närvara och yttra sig när justitieärenden behandlas i statsrådet.

Övriga likheter mellan Montesquieus maktdelningslära och regleringen i RF är att det verkställande organet, monarken, har befogenhet fatta beslut i ett antal folkrättsliga frågor, såsom att starta krig och sluta fred. Kungen är även högsta befäl över rikets krigsmakt. Därtill krävs riksdagens samtycke för att kungen ska kunna inkalla soldater, vilket även är fallet i Montesquieus maktdelningslära.

I såväl RF som i Montesquieus maktdelningslära är vare sig monarken eller dennes rådgivare beroende av den lagstiftande församlingens förtroende. I RF framgår detta bl.a. av att det ytterst är kungen, och inte den lagstiftande församlingen, som kan avsätta statsrådets ledamöter. Montesquieu anser emellertid att monarkens rådgivare ska kunna straffas om dessa inte verkställer lagarna i enlighet med lagstiftningen, vilket även tycks vara möjligt enligt RF eftersom konstitutionsutskottet kan ställa ledamöterna av statsrådet inför riks rätt om dessa överträtt regeringsformen eller andra lagar. Enligt Montesquieus maktdelningslära ska det lagstiftande organet ha befogenhet att kontrollera att det verkställande organet verkställer lagarna. I RF kan riksdagen anses ha en sådan befogenhet mot bakgrund av att justitieombudsmannen ska kontrollera att ämbetsmännen efterlever lagarna.

3.1.3 Den dömande makten

I 17 § RF framgår att Högsta domstolen ska bestå av tolv lagkunniga ledamöter, justitieråd, varav sex frälse och sex ofrälse. I bestämmelsen stadgas dessutom att justitieråden utnämns av kungen. Vidare framgår det av 5 § RF att justitiestatsministern alltid ska vara ledamot av Högsta domstolen. Kungen har, enligt 21 § RF, två röster i de mål i Högsta domstolen som han väljer att delta i. Därutöver utfärdas Högsta domstolens beslut i kungens namn enligt 23 § RF och förbereds i kungens nedre justitierevision enligt 24 §. I 47 § RF föreskrivs dessutom att domstolarna ska döma efter lag och laga stadgar (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 196, 207, 212, 214 f., 241).

I 36 § och 101-103 §§ finns bestämmelser om förutsättningarna för att en domare ska kunna skiljas från sin tjänst. Av 36 § framgår det att kungen inte kan skilja en domare, såväl i högre som lägre rätt, från sin tjänst på annat vis än genom rannsaking och dom. I samma bestämmelse stadgas även att domare inte utan egen ansökan kan befordras eller flyttas till annan tjänst. 101-102 §§ föreskriver att riksdagens justitieombudsman är skyldig att, och att kungens justitiekansler har rätt att, ställa ett eller flera justitieråd som har gjort sig skyldiga till försumlig rättstillämpning eller liknande inför riks rätt. Enligt 103 § ska riksdagen utse en nämnd bestående av tolv ledamöter. Nämnden ska besluta om Högsta domstolens samtliga ledamöter ska få bibehålla sina uppdrag eller om de ska anses ha förverkat det allmänna förtroendet, p.g.a. misstanke om partiskhet eller oskicklighet, och därmed skiljas från sina uppdrag i Högsta domstolen. Det är kungen, efter anmälan från riksdagen, som avsätter den eller de domare som inte anses ha riksdagens förtroende. Riksdagen får, enligt 104 § RF, emellertid inte pröva Högsta domstolens beslut, och den av riksdagen utsedda nämnden får inte heller ha en allmän överläggning därom (*Sveriges konstitutionella urkunder* 1999, s. 230, 304, 306, 309, 312).

Vad gäller den dömande makten tycks det finnas såväl skillnader som likheter mellan hur det dömande organet och dess dömande verksamhet bör regleras enligt Montesquieus maktdelningslära och hur detta regleras i RF. Det faktum att det verkställande organet, kungen, har två röster i Högsta domstolen, att kungen utnämner ledamöterna av Högsta domstolen, att målen i Högsta domstolen förbereds i kungens nedre justitierevision samt att justitiestatsministern alltid ska vara ledamot av Högsta domstolen tycks utgöra betydande avvikelser från Montesquieus maktdelningslära. I den senares maktdelningslära saknar det verkställande organet ett sådant inflytande över det dömande organet och dess dömande verksamhet. Att Högsta domstolens beslut utfärdas i kungens namn ter sig vara av primärt symboliskt värde men kan möjligen ses som ett uttryck för kungens relativt omfattande inflytande över den dömande makten.

Vad gäller förhållandet mellan det lagstiftande organet och domstolarna ska de senare döma efter de lagar som stiftats, vilket står i överensstämmelse med Montesquieus maktodelningslära. Vidare tycks det lagstiftande organets inflytande över det dömande organet och dess dömande verksamhet vara svagare i RF än vad som är fallet i Montesquieus maktodelningslära. Detta följer av att ledamöterna av det dömande organet, i strid med Montesquieus maktodelningslära, inte rekryteras från den lagstiftande församlingen och att en del av den lagstiftande församlingen som representerar adeln inte utgör domstol i vare sig de speciella fall som beskrivs i Montesquieus maktodelningslära eller i några andra fall. Därtill bör domarna, enligt Montesquieu, enbart väljas för en begränsad tid, medan det krävs särskilda förfaranden för att avsätta domare enligt bestämmelserna i RF. I RF tycks således det verkställande organet åtnjuta ett mer omfattande, och det lagstiftande organet ett mindre omfattande, inflytande över det dömande organet och dess dömande verksamhet än vad som är fallet i Montesquieus maktodelningslära.

3.2 Den norska grundlagen från 1814

3.2.1 Den lagstiftande makten

I 49 § fastslås att den lagstiftande makten utövas av folket vid Stortinget, som är indelat i två avdelningar, Lagtinget och Odelstinget. Enligt 74 § väljer Stortinget ut 1/4 av sina ledamöter att fungera som Lagting och 3/4 att fungera som Odelsting. Av 68-70 §§ följer att Stortinget samlas vart tredje år och att kungen dessutom får sammankalla Stortinget innan den ordinarie sammanträdesperioden ska äga rum. Stortinget ska, enligt 80 §, fortsätta att vara samlat så länge som det anser vara nödvändigt, men inte längre än tre månader utan att kungen har godkänt det (Stortinget 2).

Stortingets befogenheter räknas upp i 75 §. Av denna paragraf framgår att det är Stortinget som stiftar och upphäver lagar samt beslutar om skatter, avgifter, tullar och andra offentliga bördor. Vidare stipuleras i paragrafen att det är Stortinget som beviljar de summor som behövs till statsutgifterna. Stortinget har, enligt 84 §, även möjlighet att avseende juridiska frågor inhämta utlåtanden från den högsta dömande instansen, Høyesterett. Grundlagsändringar får, enligt 110 §, endast föreslås under en av Stortingets ordinarie sammanträdesperioder och måste godkännas av 2/3 av Stortinget under nästa ordinarie sammanträdesperiod, men får bara avse modifikationer av enskilda bestämmelser och inte förändra grundlagens anda (Stortinget 2).

76 § föreskriver att lagförslag får läggas fram av Odelstingets medlemmar eller av regeringen vid ett statsråd. Om förslaget antas av Odelstinget får Lagtinget ta ställning till förslaget. Ett förslag som har röstats ned två gånger av Lagtinget får Stortinget i sin helhet ta ställning till, och då krävs 2/3 majoritet för att förslaget ska antas. För att ett förslag som har vunnit bifall i Stortinget ska bli lag, krävs, enligt 78 § och 80 §, att kungen uttryckligen ger sitt godkännande genom att skriva under det antagna förslaget. Kungens godkännande krävs inte bara i fråga om lagförslag, utan för alla typer av beslut som fattas av Stortinget, med undantag för några enstaka beslutstyper som räknas upp i 83 §. Om kungen inte godkänner det antagna förslaget får Stortinget, enligt 79 §, inte förrän under nästa ordinarie sammanträdesperiod söka kungens godkännande av samma förslag och kungen kan då återigen välja att inte ge sitt samtycke. Om samma förslag antas av Stortinget under en tredje ordinarie sammanträdesperiod blir det dock lag även om kungen inte godkänner förslaget innan sammanträdesperiodens slut. Det kan också nämnas att det i 17 § stadgas att kungen kan stifta och upphäva förordningar, vilka gäller tillfälligt fram tills Stortingets nästa sammanträdesperiod, om de angår t.ex. tull eller handel, förutsatt att de inte står i strid med grundlagen eller andra lagar (Stortinget 2).

Stortinget är indelat i två kammare, men avviker från Montesquieus maktodelningslära genom att ingen av kamrarna är särskilt reserverad för adeln eller någon annan särskild del av befolkningen. Lagstiftningsproceduren, enligt grundlagen, innebär också att Odelstinget, men inte Lagtinget, får lägga fram lagförslag och att Lagtinget inte har någon absolut vetorätt, eftersom Stortinget i sin helhet får ta ställning till ett förslag som har avvisats två gånger av Lagtinget. Enligt Montesquieus maktodelningslära ska däremot båda kamrarna ha initiativrätt och vetorätt. Då kungen inte kan hindra att Stortinget samlas med den regelbundenhet och under den tid som föreskrivs i grundlagen strider grundlagen även på denna punkt mot Montesquieus maktodelningslära, enligt vilken det verkställande organet till fullo ska kunna bestämma när och hur länge den lagstiftande församlingen ska sammanträda.

Att det är den lagstiftande församlingen, Stortinget, som stiftar lagar stämmer överens med Montesquieus maktodelningslära. Samma sak gäller Stortingets beslut om beskattning och anslag till statsutgifter, trots att dessa beslut, enligt grundlagen, inte betraktas som lagstiftning. Att det verkställande organet, regeringen, och inte bara den lagstiftande församlingens medlemmar, har möjlighet att lägga fram lagförslag står i strid med Montesquieus maktodelningslära. Att kungen som verkställande organ har vetorätt följer också av Montesquieus maktodelningslära, men i grundlagen är det inte fråga om en absolut vetorätt, då kungen endast kan vägra att godkänna samma beslut högst två gånger. Även om Montesquieus maktodelningslära inte har följts i detta avseende, ger detta suspensiva veto kungen möjlighet att skjuta upp ett beslut av Stortinget i sex år, eftersom ett förslag som inte har godkänts av kungen inte får läggas fram förrän vid nästa ordinarie sammanträdesperiod.

Även om den högsta dömande instansen Høyesterett får tillfrågas i juridiska spörsmål av Stortinget, förefaller domstolen i dessa fall endast ha en rådgivande funktion och inte vara inblandad i själva lagstiftningsprocessen i strid med Montesquieus maktodelningslära. Att det verkställande organet, kungen, har rätt att utfärda förordningar på vissa angivna områden kan te sig oförenligt med Montesquieus maktodelningslära, enligt vilken lagbegreppet omfattar bestämmelser på i stort sett alla områden. Det är emellertid möjligt att hävda att verkställandet av den lagstiftande församlingens lagar, enligt Montesquieus maktodelningslära, också kan innefatta att mer detaljerade föreskrifter utfärdas om hur vissa lagar ska tillämpas. De enda begränsningarna för förordningsmakten, enligt grundlagen, tycks dock vara att förordningarna måste hålla sig inom de angivna materiella områdena och inte strida mot grundlagen eller Stortingets lagar. Trots detta får denna förordningsmakt anses innebära endast en mindre avvikelse från Montesquieus maktodelningslära, genom att dessa bestämmelser inte får strida mot Stortingets lagar och enbart gäller tillfälligt fram till Stortingets nästa sammanträdesperiod.

3.2.2 Den verkställande makten

Det framgår i 3 § att kungen innehar den verkställande makten. Enligt 16 § ansvarar kungen för all offentlig kyrko- och gudstjänstverksamhet. Enligt 18 § är det kungen som ska infordra de skatter och avgifter som Stortinget beslutat om. Därutöver stadgas i 19 § att kungen bl.a. ska tillse att statens egendom används och förvaltas i enlighet med vad Stortinget beslutat därom och på ett sätt som är i allmänhetens intresse (Stortinget 2).

Kungen är, enligt 25 §, högsta befäl över rikets krigsmakt. Därutöver har, enligt 26 §, kungen rätt att sammankalla trupper, inleda krig, sluta fred, ingå och upphäva förbund samt sända och ta emot ambassadörer (Stortinget 2).

Kungen ska enligt 28 § utse ett statsråd bestående av minst fem ledamöter vilka ska vara norska medborgare och minst uppnått en ålder av trettio år. Vid extraordinära tillfällen kan kungen emellertid utse andra norska medborgare till ledamöter i statsrådet. Stortingets medlemmar får dock inte utses till ledamöter. Enligt 32 § är kungen skyldig att låta ledamöterna av statsrådet yttra sig över de frågor som där behandlas. Av samma bestämmelse framgår det att kungen inte är bunden av ledamöternas råd. Enligt 87 § kan Odelstinget ställa ledamöter av statsrådet inför riksrett för brott begångna i ämbetet, och riksrätten består då av Lagtingets och Høyesteretts ledamöter (Stortinget 2).

I grundlagen framgår det att kungen, även om denne är skyldig att låta ledamöterna av statsrådet yttra sig, har den verkställande makten. Att det verkställande organet ska genomföra de beslut som fattas av det lagstiftande organet framgår bl.a. av att kungen ska infordra de skatter och avgifter som

Stortinget beslutat om och tillse att statens egendom används i enlighet med vad Stortinget beslutat därom. Kungen är dessutom högsta befäl över rikets krigsmakt och har befogenhet att fatta beslut i ett antal folkrättsliga frågor, såsom att ingå fred och starta krig, ingå och upphäva förbund m.m. I dessa avseenden överensstämmer regleringen i grundlagen med Montesquieus maktdelningslära. Däremot krävs inte, i motsats till Montesquieus maktdelningslära, det lagstiftande organets samtycke för att kungen ska kunna sammankalla trupper.

I grundlagen tycks, i enlighet med Montesquieus maktdelningslära, vare sig kungen eller ledamöterna av statsrådet vara beroende av det lagstiftande organets förtroende. Enligt Montesquieus maktdelningslära ska det lagstiftande organet ha befogenhet att kontrollera hur det verkställande organet verkställt lagarna och monarkens rådgivare ska kunna straffas om dessa inte verkställer lagarna i enlighet med lagstiftningen. Odelstingets befogenhet att ställa ledamöterna av statsrådet inför riks rätt för brott begångna i ämbetet kan möjligen ses som såväl en form av kontrollfunktion som en möjlighet att i vissa fall kunna straffa monarkens rådgivare.

3.2.3 Den dömande makten

I 89 § föreskrivs att det som sista dömande instans ska finnas en högsta domstol, Høyesterett, som ska bestå av minst en ordförande och sex andra medlemmar. Høyesteretts domar får, enligt 91 §, inte överklagas. I 96 § fastslås att ingen får dömas på annat sätt än enligt lag och att ingen får straffas utan att dom fallit (Stortinget 2).

Høyesteretts ledamöter kan, enligt 87 §, ställas inför riks rätt för brott som de begår i ämbetet, med Lagtingets medlemmar och Høyesteretts (övriga) medlemmar som riksrättens ledamöter. Det finns inte någon bestämmelse i grundlagen som uttryckligen behandlar tillsättning respektive avsättning av just domare (inklusive Høyesteretts ledamöter). I 21-22 §§ behandlas dock tillsättning och avsättning av ämbetsmän i allmänhet. Kungen utser, enligt 21 §, ämbetsmän efter att statsrådet fått yttra sig. Bortsett från vissa specifikt angivna kategorier av ämbetsmän, får ämbetsmän, enligt 22 §, endast suspenderas av kungen och måste i så fall utan dröjsmål ställas inför rätta i domstol. Dessa ämbetsmän får, enligt sistnämnda paragraf, inte avsättas på annat sätt än genom dom och får inte heller omplaceras mot sin vilja (Stortinget 2).

Grundlagens reglering av den dömande makten överensstämmer i stor utsträckning med Montesquieus maktdelningslära genom att det lagstiftande respektive det verkställande organet inte har något inflytande över den dömande verksamheten. Av 96 § följer att domstolarna i den dömande verksamheten är underordnad lagarna och att det är domstolarna som utdömer straff, vilket Montesquieus maktdelningslära också föreskriver.

Att domarna inte rekryteras från den lagstiftande församlingen och inte tjänstgör under begränsad tid utgör avvikelser från Montesquieus maktodelningslära. Dessutom finns det inte en del av den lagstiftande församlingen som representerar adeln och agerar i domstol i vissa fall. Den lagstiftande församlingen har dock en dömande funktion i samband med riksriktprocesser, vilket Montesquieus maktodelningslära också kan sägas stipulera (men möjligen med en något vidare innebörd genom att allmänt tala om brott som angår de offentliga angelägenheterna). Precis som enligt Montesquieus maktodelningslära väcker den ena kammaren, Odelstinget, i dessa fall åtal och den andra kammaren, Lagtinget, agerar domstol. Lagtinget representerar emellertid inte adeln och dessutom utgörs riksrikten inte bara av Lagtinget utan också av den högsta dömande instansen, Høyesterett, vilket innebär en skillnad i förhållande till Montesquieus maktodelningslära.

4 Avslutande och sammanfattande analys

4.1 Den lagstiftande makten

Det kan först konstateras att både den svenska regeringsformen och den norska grundlagen avviker i väsentlig mån från Montesquieus maktodelningslära i fråga om den lagstiftande församlingens organisation och sammansättning. En viss, om än begränsad, överensstämmelse kan dock anses föreligga genom att adeln, enligt RF, har ett betydande inflytande i riksdagen som ett av ständerna och att Stortinget, enligt grundlagen, är organiserat i två kammare. Att kungen har befogenhet att sammankalla den lagstiftande församlingen enligt både RF och grundlagen stämmer överens med Montesquieus maktodelningslära, men den lagstadgade sammanträdesperiod som följer av både RF och grundlagen utgör ett avsteg från maktodelningsläran. Detta kan dock betraktas som en mindre betydelsefull skillnad, eftersom den lagstiftande församlingen ändå inte kan sammankalla sig själv när som helst eller bestämma att den ska vara samlad längre än den lagstadgade sammanträdesperioden.

Både enligt RF och grundlagen får det verkställande organet lägga fram lagförslag, vilket ger det verkställande organet en roll i lagstiftningsprocessen som det inte har enligt maktodelningsläran. Riksdagen har, enligt RF, större inflytande över beskattnings- och anslagsmakten än vad som föreskrivs i maktodelningsläran, genom att det verkställande organet, kungen, saknar möjlighet att lägga in sitt veto mot den lagstiftande församlingens, riksdagens, beslut i dessa frågor. Samtidigt har det verkställande organet, kungen, enligt RF, befogenhet att på egen hand stifta lagar och författningar som angår rikets allmänna hushållning, vilket ger kungen mer inflytande över denna typ av lagstiftning än vad som är förenligt med maktodelningsläran. Den norska kungens förordningsmakt på vissa områden, vilken dock är underordnad Stortingets lagstiftningsmakt på dessa områden, ger också, dock i mer begränsad utsträckning, det verkställande organet ett slags lagstiftningsbefogenhet som inte bör tillkomma kungen enligt maktodelningsläran.

När det gäller befogenheten att stifta lagar samt att fatta beslut om skatter och anslag tycks den norska grundlagen stämma bättre överens med maktodelningsläran än den svenska regeringsformen genom att den norske kungen i alla dessa frågor har vetorätt. Eftersom det är fråga om ett suspensivt (och inte

absolut) veto, som förvisso gör det möjligt att skjuta upp ett beslut av Stortinget i upp till sex år, får det verkställande organet, kungen, en svagare ställning i detta avseende än vad maktdelningsläran föreskriver. När det gäller allmän civil-, kriminal- och kyrkolag samt grundlag stämmer den svenske kungens befogenheter bättre överens med maktdelningsläran än den norske kungens befogenheter såtillvida att den svenske kungen har en absolut vetorätt. Samtidigt har den svenske kungen jämfört med såväl den norske kungen som monarken i maktdelningsläran mindre makt i fråga om beskattning och anslag, men mer makt i fråga om lagstiftning som angår rikets allmänna hushållning. Sammantaget förefaller den norska grundlagen i fråga om den lagstiftande makten i större utsträckning än den svenska regeringsformen följa maktdelningslärans schema, även om just avsaknaden av ett absolut veto för det verkställande organet utgör en väsentlig avvikelse från maktdelningsläran.

4.2 Den verkställande makten

I både den norska grundlagen och RF innehar, i enlighet med vad Montesquieu förordar, huvudsakligen monarken den verkställande makten. Kungen ska enligt de båda grundlagarna verkställa de lagar som den lagstiftande församlingen stiftat. Regleringen i RF avviker emellertid, till skillnad från den norska grundlagen, i viss mån från Montesquieus maktdelningslära, eftersom kungen har möjlighet att välja att fatta beslut om rikets allmänna styrelse gemensamt med riksdagen.

Kungen är vidare högsta befäl över rikets krigsmakt i respektive grundlag, och befogenhet att fatta beslut i olika folkrättsliga frågor, t.ex. att starta krig och sluta fred, tillkommer kungen i de båda grundlagarna. I nämnda avseenden står såväl den norska grundlagen som RF i överensstämmelse med Montesquieus maktdelningslära. Enligt Montesquieus maktdelningslära krävs det lagstiftande organets samtycke för att kungen ska kunna sammankalla trupper. I den norska grundlagen krävs, till skillnad från i RF, emellertid inget sådant samtycke.

Enligt Montesquieu bör det lagstiftande organet kunna kontrollera hur det verkställande organet verkställt lagarna. I RF tycks en sådan befogenhet tillkomma det lagstiftande organet indirekt genom justitieombudsmannen. Det förefaller mer oklart om det lagstiftande organet, enligt den norska grundlagen, har en möjlighet att utöva en sådan kontroll. Möjligen kan Odelstingets befogenhet att ställa ledamöterna av statsrådet inför riks rätt betraktas som en form av kontrollfunktion. Det kan också noteras att statsrådets ledamöter enligt både RF och den norska grundlagen kan ställas inför riks rätt, vilket är i enlighet med vad Montesquieu förordnar. Sammanfattningsvis tycks således det verkställande organet i både den norska grundlagen och i RF vara reglerat på ett vis som, med några få undantag, står i överensstämmelse med Montesquieus maktdelningslära.

4.3 Den dömande makten

I både den svenska regeringsformen och den norska grundlagen har domstolarna, med Högsta domstolen som högsta instans i RF och med Høyesterett som högsta instans i grundlagen, tilldelats den dömande funktionen i enlighet med Montesquieus maktdelningslära. Vare sig RF eller grundlagen stadgar dock, till skillnad från maktdelningsläran, att domarna ska rekryteras från den lagstiftande församlingen, att de endast ska tjänstgöra under en begränsad tid eller att en del av den lagstiftande församlingen ska agera domstol i vissa fall. Den lagstiftande församlingen har därmed inte inflytande över den dömande funktionen i vare sig RF eller grundlagen till skillnad från vad som är fallet enligt maktdelningsläran. I fråga om riksriättsinstitutet finns dock vissa likheter mellan den norska grundlagen och maktdelningsläran, då den ena kammaren, Lagtinget, i den lagstiftande församlingen, Stortinget, utgör en del av riksriätten.

Såväl de svenska som de norska domstolarna måste döma i enlighet med de lagar som stiftats, vilket också följer av maktdelningsläran. RF avviker emellertid från såväl den norska grundlagen som maktdelningsläran p.g.a. att det verkställande organet och det högsta dömande organet inte är fullständigt åtskilda från varandra. I stället har det verkställande organet, kungen, enligt RF, ett visst inflytande över den dömande verksamheten i Högsta domstolen, bl.a. genom sina två röster i de mål som Högsta domstolen dömer i. Sammantaget får därför den norska grundlagen när det gäller regleringen av den dömande makten anses stå i något bättre överensstämmelse med maktdelningsläran än den svenska regeringsformen.

4.4 Avslutande diskussion

Det kan sammanfattningsvis konstateras att det förekommer väsentliga avvikelser på flera punkter mellan såväl den svenska regeringsformen och Montesquieus maktdelningslära som mellan den norska grundlagen och Montesquieus maktdelningslära. Möjligen stämmer den norska grundlagen generellt sett något bättre överens med maktdelningsläran, även om det verkställande organet förefaller vara något svagare enligt den norska grundlagen än enligt maktdelningsläran p.g.a. avsaknaden av en absolut vetorätt enligt grundlagen, samtidigt som initiativrätten gällande lagstiftning och förordningsmakten gör det verkställande organet något starkare än i maktdelningsläran i andra avseenden, även om dessa befogenheter knappast torde kompensera avsaknaden av absolut vetorätt. Eftersom det enligt maktdelningsläran tycks vara särskilt centralt att det verkställande organet kan hindra ny lagstiftning från det lagstiftande organet, kan man ifrågasätta om inte den svenska regeringsformen, som i övrigt strider mot maktdelningsläran i större utsträckning än den norska grundlagen, möjligen

åstadkommer en något mer balanserad maktindelning mellan det lagstiftande och det verkställande organet, vilket får antas vara syftet med den absoluta vetorätt som förespråkas av Montesquieu.

I denna uppsats har vi endast undersökt i vilken utsträckning det finns en överensstämmelse mellan innehållet i respektive grundlag och innehållet i maktdelningsläran. I de avseenden som en avvikelse från maktdelningsläran har kunnat konstateras kan man utgå från att Montesquieus idéer inte har utövat något inflytande på utformningen av grundlagen i fråga. På de punkter som en överensstämmelse har kunnat fastslås är det möjligt att konstatera att grundlagen i fråga har utformats i enlighet med en, särskilt vid denna tid men även senare, inflytelserik lära om hur det konstitutionella systemet bör konstrueras. Det är dock inte möjligt att fastslå att grundlagsfäderna i dessa fall haft just Montesquieus maktdelningslära i åtanke, snarare än andra inspirationskällor. Detta måste bekräftas genom andra vetenskapliga undersökningar och ryms inte inom ramen för denna idéanalys. Det är emellertid av intresse att först och främst kunna påvisa på vilka punkter som Montesquieus maktdelningslära i sin samtid överhuvudtaget har realiserats genom konkreta bestämmelser i de båda, vid den tiden, nya grundlagarna.

5 Referenser

- Andenæs, Johs., 2004. *Statsforfatningen i Norge*. 9 uppl. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bergström, Göran – Kristina Boréus, 2012. ”Idé- och ideologianalys” i Bergström, Göran – Kristina Boréus (red.), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, s. 139-175.
- Gisle, Jon, 2014. ”Grunnloven” i *Store norske leksikon*. Tillgänglig: <http://snl.no/Grunnloven>. Hämtdatum: 2014-08-02.
- Herlitz, Nils, 1957. *Grunddragen av det svenska statskickets historia*. 5 uppl. Stockholm: Svenska bokförlaget (Norstedts).
- Holmøyvik, Eirik, 2012. *Maktfordeling og 1814*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Häthén, Christian, 2004. *Stat och straff: Rättshistoriska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerroth, Fredrik, 1940. ”Montesquieu och Sveriges grundlagar: Till frågan om vår författnings originalitet”, *Svensk tidskrift*, vol. 38, s. 519-533.
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, 1748. *Om lagarnas anda*. 2 uppl. Sv. övers. och urval: Stockholm: Ratio, 1998.
- Palmer Olsen, Henrik, 2005. *Magtfordeling: En analyse af magtfordelingslæren med særligt henblik på den lovgivende magt*. Köpenhamn: Jurist- og økonomforbundet.
- Rönström, Emma, 1997. ”Forskardebatten kring 1809 års regeringsform – Till frågan om grundlagens härkomst”, *Statsvetenskaplig tidskrift*, vol. 100, nr 4, s. 448-467.
- Stortinget 1 = Stortingets webbplats, Eidsvoll og Grunnloven 1814. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Grunnloven/Eidsvoll-og-grunnloven-1814/>. Hämtdatum: 2014-08-02.
- Stortinget 2 = Stortingets webbplats, Grunnloven fra 1814. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Lover-og-instrukser/Grunnloven-fra-1814/>. Hämtdatum: 2014-07-21.
- Sveriges konstitutionella urkunder*, 1999. Stockholm: SNS.